

Luboš Švec

Posudek vedoucího na magisterskou diplomovou práci Tomáše Vejmělka, *Estonsko jako severská země?*, Praha 2012, Praha, FSV UK 2012, 65 s.

Diplomová práce T. Vejmělka reaguje na diskusi o regionální identitě Estonska. Představuje do značné míry polemickou reakci na pokusy definovat Estonsko jako severskou zemi, spjaté především s politikou estonského ministra zahraničních věcí (nyní prezidenta) Toomase Hendrika Ilvese na přelomu 20. a 21. století. T. Vejmělek analyzuje texty Ilvese, jehož vnímá jako hlavního představitele severské argumentace. Autor proto abstrahuje od širší mediální analýzy, bezesporu pro českého autora těžko proveditelné. Klade souvislost Ilvesovy aktivity s tehdejší estonským vstupem do EU, zřetelně vnímá její účelovost, ale i přes její politickou instrumentalizaci upozorňuje na širší dimenzi estonské sebedefinice jako severské země. T. Vejmělek si proto na základě této diskuse položil v diplomové práci otázku vůbec definice severské regionální identity, jejích kritérií a porovnává, nakolik Estonsko jim odpovídá a vyhovuje a naopak: v čem bylo naopak odlišné. Při aplikaci těchto kritérií došel k závěru, že i přesto, že Estonsko naplňuje ve třech faktorech – geografické lokaci, jazykové příbuznosti, a luteránské víře a tradici, která v dlouhodobé sekularizované projekci ovlivnila pracovní a investiční klima včetně nízké míry korupce, Estonsko nelze považovat za severskou zemi. Za tři parametry, v nichž se zásadně rozcházelo Estonsko se severským modelem, označil severský model sociálního státu, sdílený společný historický vývoj a jeho současné důsledky a nakonec současnou menšinovou otázku. Autor má pravdu, jestliže se soustřeďuje na situaci po roce 1991, ale nelze mechanicky absolutizovat – vždyť Estonsko bylo v polovině dvacátých let uzákoněním velkorysé kulturní personální autonomie menšin dáváno soudobé Evropě za vzor. Obnovení personální kulturní autonomie v devadesátých letech však nemohlo vzhledem k zásadní změně menšinové situace přinést její uspokojivé řešení. T. Vejmělek oprávněně dochází k závěru, že odlišnost historického vývoje, především sovětské okupace, podstatně determinovala estonskou vnější i vnitřní politiku po roce 1991 včetně dominance pravice.

T. Vejmělek se snaží objektivizovat kritéria severskosti, přitom však ve svém rozboru nechává stranou otázku bezpečnostní entity a vztahu severské a pobaltské skupiny států; proč vůbec severské státy odmítaly estonské pokusy odtrhnout se od skupiny pobaltských států a i navzdory výraznější pozornosti věnované Estonsku trvaly na vztahovém modelu 5 + 3.

Práci by adekvátně obohatila aplikace stanovených kritérií na pobaltský region a jejich porovnání se severskými parametry, které by mohlo osvětlit příčiny neatraktivnosti Pobaltí pro estonskou politickou veřejnost. Diskuse přelomu století kontrastovala se spoluprací pobaltských republik při odtržení od SSSR a obnovení nezávislosti na začátku devadesátých let. Analogii k estonské snaze o vydělení z Pobaltí, bezesporu motivovanou, jak T. Vejmělek zřetelně zmiňuje, cílem rychlého dosažení členství v EU, lze nalézt v Litvě: v zájmu o spolupráci se středoevropskými státy v druhé polovině devadesátých let zřetelně artikulovanou tehdy předsedou parlamentu V. Landsbergisem. Bezpečnostní otázky v její „měkké“ i „tvrdé“ podobě nejen spoluvytvářely, ale výrazně determinovaly postavení severského a pobaltského regionu a nelze se ubránit konstatování záměrného udržování

zdrženlivého odstupu mezi bezpečnostně zajištěným Severem a bezpečnostně rizikovým předpolím Pobaltí i samotného Finska. Strategická tranzitní poloha Estonska i dalších pobaltských států se lišila zřetelně od postavení severské periferie včetně Finska.

Bezpečnostní axiom byl výrazný v pokusech o spolupráci severských států ve druhé polovině třicátých let 20. století, které autor bohužel vynechal. Právě tehdy začaly severské státy usilovat o koordinaci politiky regionální bezpečnosti (mj. vyhlášením neobligatornosti bezpečnostních závazků Společnosti národů a deklarací neutrality 1938). Nešlo jen o bezpečnostní otázky, severské státy se pokusily společně o uvolnění trhu a redukci celních překážek ve vzájemném obchodu. Dalším sblíživým faktorem bylo postupné prosazení sociální demokracie v severských zemích během třicátých let. Sociálně demokratické vlády s různým časovým odstupem začaly uplatňovat svou vizi sociálního konsensu. Severské státy udržely parlamentní demokracii. Naopak Estonsko se státním převratem roku 1934 vydalo opačným autoritativním směrem.

Autor do práce vhodně začlenil kapitolu o finském specifickém případě. Na příkladu finského historického diskursu poukázal na nesamozřejmost současného Finska jako severské země. Aby se vyvaroval mechanické statické delimitace regionu, věnoval pozornost flexibilitě Finska jako hraniční země a jeho historickému posunu z východní Evropy, resp. Pobaltí či skupiny limitofů po první světové válce do dnešního severského regionu. Těžko však Finsko vnímat jako převážně pobaltskou zemi po celé meziválečné období (s. 35). Je to patrné na tom, že finská vláda roku 1935 zřetelně odmítla nabídku účasti v Baltické dohodě a definitivně se přiklonila ke skandinávské orientaci. Stejně tak uhájení parlamentní demokracie a trvalé zapojení sociální demokracie do vlády od roku 1937 ukazuje na blízkost severskému modelu, nikoliv pobaltskému.

K ostřejšímu vidění těchto změn v práci mohl autor pro finský diskurs použít rozsáhlejší spektrum literatury než často citované česky dostupné Jutikkalovy dějiny z NLN; v první řadě publikace M. Klingeho o formování finské identity nebo A. Kemiläinen o pohledu na Finy optikou rasových teorií 19. a 20. století.

Je patrné, že diplomové práci by prospělo celkové rozšíření heuristické základny. Argumentace se často opírá jen o základní historické přehledy a schází jí často diverzifikovanost syntetického přístupu i základních monografií k problematice. Důsledkem je zkratkovitost, obecnost výkladu až generalizace některých jevů, chybná fakticita i slabá podloženost odborné argumentace. Formulační nepřesnosti a pašaulizační zkrácení svědčí o chvatné a nesystematické práci s textem.

K závažnějším chybám patří záměna estonského prezidenta L. Meriho za premiéra (s. 17), chybný tvar Ingrie (s. 27), tvrzení o převzetí ruského systému po připojení severního Estonska k Rusku po Severní válce (s. 27). Delimitace estonské východní hranice byla provedena až mírovou smlouvou z Tartu roku 1920 (s. 30). Diskutabilní je i tvrzení o omezení finské autonomie Alexandrem III. (s. 31 – Alexandr III. výrazněji neomezil finskou autonomii, nestačil totiž realizovat své plány, a tak eliminace finské autonomie byla spojena až s jeho následovníkem Mikulášem II).

Ve vztahu mezi finským a estonským národotvorným a později státotvorným procesem je třeba vnímat asymetričnost – Estonci následovali finského příkladu a např. finsko-polská jednání po první světové válce o rozdělení garancí nad regionem ukázala na rozdílnost postavení a roli finské společnosti i státu jako „většího bratra“ (s. 33). I další formulace na s. 33-34 je poněkud matoucí: útoky pravých Finů proti švédské autonomii je třeba datovat později než do občanské války, ostatně válka za nezávislost a občanská válka jsou synonymem a nikoli po sobě následujícími procesy.

S. 36 Dánsko, Island a Norsko spoluzakládaly NATO v roce 1949; finsko-sovětská smlouva je z jara 1948; rozdělení severských zemí bylo patrné tedy o rok dříve, než autor uvádí.

K prosazování severských hodnot po vstupu do EU měl sloužit program Nordic dimension, který autor nezmiňuje. Na s. 47-48 v souvislosti se srovnáním Giniho koeficientu pro diferenciaci bohatství autor píše o poklesu estonského indexu na úroveň Polska a Velké Británie, pohled do přiložené tabulky však ukazuje, že klesal v poměru k Polsku, nikoli k Velké Británii. Britský a estonský index byl na počátku sledovaného období (2001) stejný. Autor vidí oprávněně při komparaci mezi Estonskem a severskými státy jeden z hlavních rozdílů v neexistenci *welfare state* a marginálnosti sociální demokracie devadesátých let a přelomu století, ovšem v generalizující formulaci o neexistenci socialistické tradice zapomíná na zásadní vliv socialistů na první estonskou ústavu z roku 1920 a na principy meziválečné demokracie (s. 49). Při srovnávání podmínek připojení Finska a estonského teritoria bylo vhodné zmínit zásadní rozdíl v postavení rolníků – v pobaltských provinciích i za švédské vlády existovalo nevolnictví, zatímco ve Finsku neexistovalo ani za švédské, ani za ruské nadvlády (s. 50).

Vejmělkova práce je zajímavým, ale nedotaženým příspěvkem do diskuse o příslušnosti k evropským transregionům. Na základě vytčených kritérií v závěrečné komparaci odmítl v souladu s většinou relevantní literatury považovat Estonsko za severskou zemi. Nejde však jen o tento závěr. Z příkladu Estonska, ale i Finska vyplývá obtížnost jednoznačného označení země na hranici makroregionů i proměnlivost regionální identity. Škoda, že hodnotu práce sráží četné výše uvedené nedostatky. Diplomovou práci, i když je svým rozsahem na dolní hranici, hodnotím stupněm dobře.

.....
Doc. PhDr. Luboš Švec, CSc.